

ГОДИШНИК НА СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“

ГЕОЛОГО-ГЕОГРАФСКИ ФАКУЛТЕТ

Книга 2 – ГЕОГРАФИЯ

Том 113

ANNUAL OF SOFIA UNIVERSITY “ST. KLIMENT OHRIDSKI”

FACULTI DE GEOLOGIE ET GEOGRAPHIE

Livre 2 – GEOGRAPHIE

Volume 113

ФОРМИРАНЕ НА АЛБАНСКАТА ИДЕНТИЧНОСТ ПРЕЗ ХХ В.

ТЕОДОРА ДИМИТРОВА

Катедра „Социално-икономическа география“

e-mail: tmalinova90@gmail.com

Teodora Dimitrova. FORMATION OF THE ALBANIAN IDENTITY IN THE 20th CENTURY

National identity is a term that unites the basic national traits – language, religion, customs, traditions, etc., that make the national specific and distinctive with national consciousness. The formation and development of Albanian national identity is a long and complicated process. The period at the beginning of the 20th century is unpredictable for Albania. The country was undergoing a monarchical period, the Italian fascist occupation and the strangest socialist regime in the world. This marks the formation of Albanian identity. The national awakening in the Balkans as a whole has a long and complicated road, inevitably intertwined with the fate of its neighbors.

Key words: Albanian, identity, nationality, twentieth century, Balkans.

УВОД

Съществуват немалко сведения за албанците, че са наследници на илирите и един от най-древните народи на европейския континент. Поради сложното си историческо развитие Албания винаги е имала трудни взаимоотношения със своите съседни. Те се усложняват още повече от факта, че страната представлява мюсюлмански остров в сърцето на православния Балкански полуостров. Актуалните измерения на „албанския феномен на Балканите“ се

обуславят както от нейната териториална цялост, така и от липсата на славянски субстрат. На Балканите се наблюдава дълготрайната тенденция, че всички народи претендираме за териториален обхват. Национална, културна и религиозна идентичност, а също така и няколковековната история на народите предизвиква немалко конфликти. Западните Балкани са една нестабилна територия, свързана с много спорови конфликти. Особено чувствителен е въпросът с Косово, в който живеят голям брой етнически албанци, което е предпоставка за бъдещи конфликти на Балканите.

Целта на настоящата работа е да бъде изяснено формирането, развитието и териториалното разпространение на албанския етнос през XX в.

Обектът на изследване е албанският етнос.

Предмет на изследване се явява формирането на албанската идентичност през XX в. Съществена роля върху етнокултурната идентичност на албанския етнос е късната поява на национално самосъзнание, което от своя страна се дължи до голяма степен на религиозното разделение.

В исторически план периодът от 1272 до 1368 г. бележи съществуването на Албанското кралство, създадено от Карл I Анжуйски, който носи титлата „крал на Албания“. Кралството е средновековно регионално владение, простиращо се по Адриатическото крайбрежие в земите на днешна Албания. Малко по-късно районът е превзет от Сръбското царство, а през XV в. албанските земи остават под контрола на Османската империя. Едва в началото на XX в. Албания е обявена за самостоятелна държава, освобождавайки се от вече отслабващата мощ на Османската империя. Националното движение в Албания започва като явление, характерно за елита. Самата идея за албанска нация се развива първо в съзнанието на малка група интелектуалци, живеещи извън страната, предимно в Европа, а също така и в някои основни политически и икономически центрове на Османската империя. Първоначалният импулс идва от Европейското просвещение, както и от влиянието на творбите на редица европейски учени, пътешественици, поети, етнографи и филолози (Misha 2002: 33–49).

В настоящата работа са приложени следните научни методи: аналитичен, ситуационен и сравнителен.

Според доц. д-р. Георги Бърдаров всяка голяма промяна на обществените и икономическите системи, всеки преход от един строй към друг са съпроводени и от трансформация на идентичности. Последната формирала се идентичност между феодализма и капитализма е националната идентичност (Бърдаров 2012: 303). Индивидуалното разбиране на албанците за тяхната самостоятелна същност е силно заложено в историческото им минало и по-специално – в доказателствата, че именно албанците са наследници на древните илири. Националната идентичност на албанците е идентичност или чувство на принадлежността им към една държава или към една нация. А тяхната етническа идентичност се определя като чувство за принадлежност,

основаващо се на тяхното потекло, културно наследство, ценности, традиции, ритуали, език и религия. По отношение на изясняването на предмета и обекта се базирахме на изследователския труд на проф. Ст. Карастоянов „Косово“ (2007), доц. Н. Попов „Политическа география на Португалската колониална империя“ (2010) и др.

За първи път от XV в. насам – период, в който албанците се управляват от бореца против османските турци Георги Кастриоти – Скендербег (1443–1468), едва в началото на XX в. албанците получават възможността да бъдат господари на собствената си земя. В навечерието на Балканските войни албанските земи са разпръснати в четири провинции, наречени виалета. Техните центрове са Шкуп (Скопие), Янина (Йоанина), Монастир (Битоля) и Шкодра. Най-населена е провинция Шкуп, включваща земите на Косово и Нови пазар. В изследвания на Института по история на Албанската академия на науките е посочено, че албанците в тази провинция през 1912 г. са около 1,5 млн. души, което е около 60% от цялото население на четирите провинции. Можем спокойно да предположим, че останалите провинции са населени с българи, сърби, турци и гърци. Въз основа на този анализ, ако приемем, че албанците са малцинство в някои периферни околии на тези провинции, можем да смятаме, че „етническа Албания“ е имала размери от 70 000 до 75 000 кв. км.

На 28 ноември 1912 г. в разгара на Балканската война, когато на албанска територия има сръбско, гръцко и черногорско присъствие, е свикано Национално събрание във Вльора, което официално обявява създаването на независима държава. Сключеният на 30 април 1913 г. Лондонски мирен договор, който оформя резултатите от Балканската война, третира и съдбата на Албания. Възникналите спорове около границите и претенциите на съседните държави обаче не позволяват окончателното му разрешаване. Това се постига чрез нарочно решение на Посланическа конференция на Великите сили от 29 юли 1913 г. Съгласно неговите клаузи Албания се обявява за независима държава под контрола и гаранциите на Силите (Великобритания, Франция, Русия, Австро-Унгария, Германия и Италия). Особено много конфликти са свързани с новоосновената Албания: Сърбия се стреми да получи излаз на море, а Албания ѝ пречи да осъществи този план; Русия оказва подкрепа на сърбите, а Австро-Унгария се опитва да осуети сръбските намерения. В северната част на Албания са разположени войските на Черна Гора, а в южната ѝ част – гръцки войници. Шестте европейски велики сили – Великобритания, Франция, Германия, Австро-Унгария, Италия и Русия – в крайна сметка поставят новата държава под своя закрила, без обаче да са единни по въпроса за бъдещите ѝ граници. Именно това е и причината да се достигне до идеята за монархия. Тук албанската история бележи своето интересно развитие по отношение на монарха. Нямамо как да бъде избран албанец за монарх, тъй като трудно би се съгласил да е под чуждо ръководство в собствената си страна. От конфесионална гледна точка не може да бъде избран мюсюлманин,

православен или католик поради това, че останалите албански религиозни общности ще се почувстват пренебрегнати. Изключва се и възможността монархът да бъде от страна, която има териториални претенции спрямо Албания. Румънската кралица изпраща на албанска територия княз Вилхелм цу Вид¹, който официално бива провъзгласен за княз на Албания. Като германски протестант той не е в конфликт на интереси, тъй като по онова време Германия не преследва свои интереси нито спрямо Албания, нито спрямо албанците. Още в началото на османското разпадане Балканският полуостров става свидетел на мащабни демографски и политически промени. През Първата световна война (1914–1918) албанското население търпи различни окупации от италианци, сърби, гърци, французи, българи, австро-унгарци и въпреки че територията на днешна Албания е приличала повече на парчета от пъзел, отколкото на независима държава с ясно очертани граници, етническите албанци съумяват да се запазят като народ със свой собствен език и култура. Предвид всичко случващо се за краткия период от време (1912–1914) албанското население придобива самочувствие на народ, който е готов да започне нормален държавен живот, такъв, какъвто държави от стария континент и най-вече изстрадали балкански държави се опитват вече да водят. Самочувствието на албанците е подплатено с гарантирана независимост от Великите сили, утвърден държавен глава, за кратък период е назначено правителство и е приета конституция. Всичко това обаче не трае дълго не само за Албания, но и за много други страни от континента. Балканските народи са поставени под тежки изпитания. Винаги при една държавна нестабилност е много важен социално-икономическият профил на страната. В Албания по това време все още има голяма група от хора, които силно подкрепяли идеята за обединение на Албания с отслабващата Османската империя. Селяните в централните части на страната са много лесни за манипулацията на османската пропаганда заради своето вероизповедание. Мнозинството от северни и южни албанци силно се разграничава и въпреки това все още изпитвали затруднения да изразят своята национална идентичност в контекста на Европа, тъй като понятието от този ранг било все още в много ранна фаза. Неоспорим е фактът, че по това време албанското население е силно изтощено и объркано от непрестанните въстания и общата нестабилност в цялата страна, превърнали се в основна черта на техния живот. Не само албанците, но и много балкански народи свързват това състояние с многовековното господство на Османската империя по земите им. Албанците преминават през видимата невъзможност да съществуват в отделна собствена държава. Не е ясно колко процента от албанците са били част от полусамостоятелни фео-

¹ Вилхелм Фридрих Хайнрих фон Вид е роден на 26 март 1876 г. в Нойвид, Германия. Умира на 18 април 1945 г. в Предял, Румъния. Принц от Вид и княз на Албания в периода от 21 февруари 1914 до 3 септември 1914 г. (Wilhelm I Prinz zu Wied, Prince of Albania 1914–1914, Genealogics ~ Leo van de Pas continued by Ian Fettes).

дални провинции в Римската, Българската, Сръбската и Османската империя през вековете. Дали е съществувала определена албанска идентичност преди Албанското възраждане от XIX в. под формата на идентификация с албански родови фамилии, или нито обикновеният селянин, нито феодалът се виждали като част от единна група със сродна памет, единни традиции и език, която днес можем да наричаме спокойно албанска.

Още в началото на османското разпадане Балканският полуостров става свидетел на мащабни демографски и политически промени. През Първата световна война албанското население търпи различни окупации от италианци, сърби, гърци, французи, българи, австро-унгарци и въпреки че територията на днешна Албания е приличала повече на парчета от пъзел, отколкото на независима държава с ясно очертани граници, етническите албанци съумяват да се запазят като народ със свой собствен език и култура. По време на Първата световна война Албания изпада в сериозна политическа анархия. Това неизбежно оставя отпечатък и върху ранното формиране на албанската идентичност през XX в. През 1916 г. последвали събития, които допринасят за пълното разпокъсване на Албания. Австро-унгарските войски превземат по-голяма част от Северна и Централна Албания, превръщайки град Дуръс в морска база. Българите предават Елбасан на австрийците, насочвайки се на юг. Французите напредвали от Солун към Корча, където преговаряли със защитаващите се албанци за статута на региона. В резултат на това на 10 декември 1916 г. Корча и нейните околности получават статут на автономна провинция, която да се управлява от албанска администрация под защитата на френските военни власти. Албанският език става официален, а албанските училища заменят гръцките в цяла Корча. „Корченската република“ се разглеждаше като прибързана дипломатическа грешка и скоро била поправена чрез анулиране на автономния статут, така че Корча станала просто „район“ под френския военен контрол. В края на Първата световна война Албания е в положение на изключителна уязвимост и разпокъсаност, все още заплашена да бъде разделена между Сърбия, Черна гора и Гърция, така че вероятно следвоенният период щял да бъде толкова опасен и тежък, колкото и времето на войната (Викарс 2000: 108). Великите сили решават, че границите на Албания трябва да бъдат определени въз основа на етнически принципи, но са силно затруднени от нестихващата гръцка настойчивост, че Южна Албания е етнически гръцка, като там живеело население от над 115 000 гърци и само 110 000 миосюлмани. Гръцките аргументи се подсилват и от факта, че има голям брой гръцки училища в Южна Албания, където гръцкият език и култура са силно подкрепени. Великите сили решават като критерий за националност да служи езикът, говорен в семейството, но гърците настояват националността да се определя на базата на националното чувство и че гръцко-албанската граница трябва да обедини районите на гръцката цивилизация. Ситуацията на север е подобна. Новото кралство на сърби, хърва-

ти и словенци, обявено през 1917 г., включва половин милион албанци сред населението си от 12 милиона. По отношение на съдбата на Албания през 1919 г. не се постига единомислие между диктуващите условията си Франция, Великобритания и САЩ и заинтересованите Италия, Гърция и бъдещата Югославия. На 27 март 1920 г. в обявената за столица Тирана започва работа първият в историята на страната парламент, а три дни по-късно френските части започват своето изтегляне от албанска територия. Италия е принудена пряко да преговаря с тиранското правителство и през април се постига споразумение за изтегляне и на нейните войски. Те обаче се съсредоточават в района на Вльора, демонстрирайки твърдото си намерение да запазят властта си върху това важно пристанище. Установявайки управлението си и върху южните райони, Албания води успешни преговори и с Гърция. На 28 май същата година е подписан протокол, според който двете държави ще се съобразят с международното решение по въпроса за албанските граници. Албанското правителство се активира и в международен план. Така на 20 октомври към Мирната конференция е отправено искане за присъединяване на Албания в „Обществото на народите“. На 17 декември 1920 г. желанието е удовлетворено. Членуването на страната в тази най-авторитетна за времето си организация има важно значение за по-нататъшното ѝ стабилизиране в икономически и демографски план. След всичко случващо се албанците започват да придобиват самочувствие за идентичност и независимост.

Определено може да се смята, че 1920 г. поставя началото на първите години на самостоятелно развитие на страната. Страната преминава през периоди, в които се редуват различни форми на управление – република, монархия, тежко диктаторско управление до първата атеистична република в света. Режимът на крал Зогу² до голяма степен успява да ликвидира анархията, непримиримостта и родовите отношения. Той се бори с някои исторически реалности, характерни за ХХ в. – кръвното отмъщение, носенето на фереджета от жените. Всичко това обаче той прави от позицията на силата и диктатурата си, а не посредством духовното ниво на обикновения албанец, чрез промяна на неговия манталитет. Това е доказателство, че албанците не са сплотени чрез силата на религията, дори и по времето на Кралство Албания. В този период Албания се сближава още по-силно с Италия и това бележи неизменен отпечатък върху културната идентичност на албанския етнос в границите на албанските земи. Ръководството на Бенито Мусолини³ е белязано и в Албания

² Зог I или Ахмет Бей Зогу е албански политик – президент и първи крал на Албания, управлявал страната от 1928 до 1939 г. Първоначалната му фамилия Зоколи означава сокол на някои славянски езици, а „зог“ означава птица на албански. (Източник: Албанска генеология, <http://www.royalark.net/Albania/zogu2.htm>)

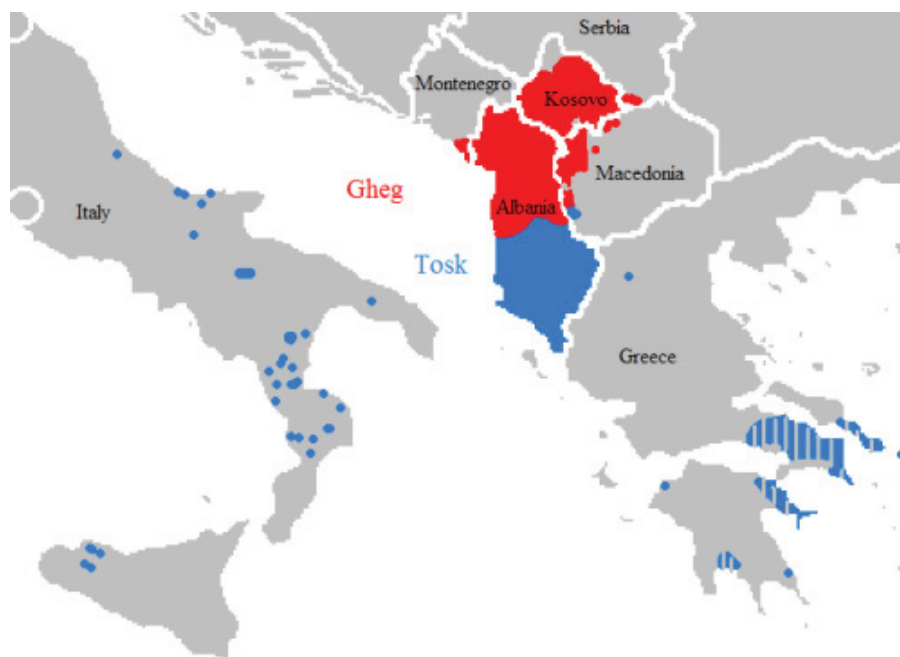
³ Бенито Амилькаре Андреа Мусолини е италиански политик и журналист, лидер на Националната фашистка партия. Той управлява Кралство Италия като министър-председател от 1922 до 1925 г., когато отхвърля демокрацията, и като диктатор до 1943 г., след

чрез неговата империалистическа политика. Италия отпуска на Албания значителни заеми в замяна на преференциални мита и откриване на италиански училища в Албания. Италианците предявяват ултимативно искане за създаване на италиански военни бази в двете основни албански пристанища, въвеждане на обучение по италиански език в албанските училища и получаване на концесии за добиване на нефт. На 25 март Мусолини поставя ултиматум, чрез който настоява за официален италиански протекторат над Албания и правото да поддържа италиански военен гарнизон в страната. Така Албания престава да съществува като самостоятелна политическа единица на европейския континент и бива вписана в специален документ, според който изпълнителната и законодателната власт на балканската стана са предадени на „краля на Италия, Албания и император на Етиопия“. На албанския национален флаг са поставени фашистките символи, а албанските служители в администрацията полагат клетва в името на италианския крал, като веднага след окупацията на Албания италианците започнали разрушаването на албанския държавен апарат. Монархията и Конституцията от 1928 г. вече не са необходими и настъпва тяхното отменение. С тези мерки от страна на Италия албанската идентичност отново е поставена пред редица изпитания. Всичко, което остава от албанската независимост, са името ѝ, нейният език и правото ѝ да печата собствени пощенски марки. Период, през който албанската държава е превърната в миниатюрна версия на фашистката държава.

Непокътнатостта на албанския език прави изключително силно впечатление като език, който никога не губи своите основи (Мете 2007: 80). Въпреки това албанският език нито веднъж не е приел функциите на национален, държавен или имперски език. Доказателство, че албанският език е наследник на илирийския, е преди всичко фактът, че няма исторически данни илирите да са се преселвали от западната част на Балканския полуостров. Археологическите разкопки и езиковите данни също потвърждават това. От друга страна, до ден-дневен албанската култура пази в себе си чертите на илирийската (Бобев 19: 174). Именно езикът се явява основен център на изграждащата се албанска идентичност в края на XIX и началото на XX в. Албанският език е ценно наследство, предадено от дедите, единствено способно да обедини нацията (Мете 2007: 39–40). Именно тази идентичност довежда до обновяване на албанската общност, в която важно място заемат идеите за преподаване на албански език, изграждане на албански училища и писането и издаването на албански книги. Различават се две диалектни форми в езика на албанците, разделящи се от река Шкумба – тоски, който се говори на север, и гег, който се говори на юг (фиг. 1). От географска гледна точка разпространението на езика на гегите е както в Северна Албания, така и в Косово, Черна гора и Северозападна Северна Македо-

като установява първата фашистка диктатура. Известен като Дуче („Лидера“), Мусолини е създател на италианския фашизъм.

ния. Този диалект е с 4 поддиалектни форми – северозападен, североизточен, централен и южен. Тоският диалект е с по-широко разпространение. Освен на юг от река Шкумба на тоски диалект говорят и арбарешите (албанското население, заселило се в историческия район Арберия, Южна Италия между XV и XVIII в. като бежанци от османското владичество), арванитите (население с южноалбански произход, заселило се в Гърция. Днес албанското население смята арванитите за гърцизирани православни албанци), чамите (албанска мюсюлманска етническа група, която след Балканските войни остава да живее в областта Епир), сулиотите (православни албанци, но с гръцко самосъзнание в областта Епир). Днес е ясно, че албанският език заема независим клон от индоевропейското езиково дърво, но е неоспорим и фактът, че върху албанския език имат влияние и славянските езици. Това отново има своето логическо историческо обяснение. Днес между 50 и 100 000 души са със статута на българско малцинство. Населени са предимно в три области – Гора, Голо Бърдо и Мала Преспа. Българите там наричат езика си „замразен български“ и през вековете се осъществява непрестанна асимилация между старобългарски и албански земи. По същия начин стои въпросът и със сръбския език на територията на Северна Албания.

Фиг. 1. Двете диалектни форми в езика на албанците, разделящи се от река Шкумба
<http://indo-europeanlanguages.blogspot.com/2012/09/albanian-language.html>
 Fig. 1. Dialect forms in the Albanian language, separated by the Shkumbia River
<http://indo-europeanlanguages.blogspot.com/2012/09/albanian-language.html>

Културата на Албания е от голямо значение за формирането и развитието на идентичността им като народ, локализиран на територията на Западните Балкани. Може да се каже, че албанската култура е моделирана въз основа на своите географски и исторически събития. И въпреки че културно страната би могла да се раздели отново на геги и тоски, не можем да не отбележим, че е силно повлияна от древните гърци, римляни, византийци и османци, а в това число и славянските народи. От чисто географска гледна точка страната е с изразен планински релеф, което предразполага към племенна идентичност. Доказателство за изолираността на албанците едни от други е кръвното отмъщение, което е характерно предимно за северните части на страната. Това е една от най-големите рани на албанското общество, т.нар. вендета е с неизвестен пороизход. Кръвното отмъщение може да се породи от съвсем незначителен повод, но след това като верижна реакция се предава от поколение на поколение. Цели родове се изстребвали от това зло (Бобев 1998: 201–202). Кръвното отмъщение бележи спад по време на комунистическия режим поради страх от последствията, които би могъл да приложи Енвер Ходжа. Интересен е фактът, че през XX в. изключително много намалява кръвното отмъщение в Косово, където 90% от населението са албанци. Това има и своето логично обяснение. Самият факт, че населението е под чужда власт, довежда до почти пълното отмиране на тази традиция.

В Албания късната поява на националното самосъзнание до голяма степен се дължи и на факта, че страната е **религиозно** нехомогенна в дълъг период от време. По време на османското владичество две трети от албанското население възприемат исляма, а оставащата една трета се поделва между източноправославните християни на юг и католиците на север. Въз основа на това разделение османските власти отричат съществуването на албански етнос, тъй като те го определят според религията. Интересен е фактът, че нито една държава, била под османско робство, не е възприела исляма така глобално както албанците. Една от водещите причини за това е лишаването от данъци за всички албанци, които приемат исляма. От друга страна, географското положение на страната и силно планинският ѝ релеф допринасят до лесното манипулиране на племенните групи. Не бива да забравяме, че в исторически план, преди Албания да бъде под османско владичество, е разделена между две юрисдикции: римската – на север, и византийската – на юг. По време на националния герой на Албания Георг Кастриоти Скендербег религията е сменявана няколко пъти. Албанците стават ту източноправославни, ту католици. В еволюционен план това неминуемо оставя отпечатък върху албанската идентичност по отношение на вероизповеданието. Религиозната толерантност е една от най-важните ценности на традицията на албанския народ. Албанците са известни с ценността си за мирно съвместно съществуване между вярващите от различни религиозни общности в страната.

В началото на XX в. преобладаващото вероизповедание в страната е мюсюлманско. В много домове за този период от време е регистрирано и криптохристиянството⁴. Оформянето на албанското национално самосъзнание и идеите за обединение на албанските етнически територии преминава и през социалистическия период. Достатъчно е да споменем само факта, че през 60–70 години на XX в. режимът на Енвер Ходжа прекратява дипломатическите отношения на Албания с всички държави по света и я поставя в пълна политическа изолация. Албания става и първата държава в света, която официално по конституция е обявена за атеистична. Албанският режим се сблъсква с най-трудните вътрешни ситуации от всички социалистически държави заради относително изостаналите условия и нисък стандарт на живот. Около 28 000 албанци загиват по време на Втората световна война. В същия период страната губи и много от икономическата си мощ поради разрушени пътища и земеделски площи. В средата на XX в. албанското правителство често критикува Съветския съюз и други комунистически държави за тяхното „толерантно“ отношение към религиозните общности. Резултатите от религиозното преброяване от 1945 г. показват, че 70% от населението в Албания са мюсюлмани, 20% са православни и 10% – католици. Първоначално режимът на Ходжа има за цел да намали влиянието на религията и църквата като цяло. Енвер Ходжа смята католиците за по-малко патриоти от мюсюлманите и православните. В края на 1951 г. Католическата църква е принудена да прекъсне връзките си с Рим, за да стане национална църква, със свой собствен устав, който признава нейното пълно подчинение на държавата. По времето на Ходжа възгледите на религиозния свят и възгледите на комунистическия свят са обявени за несъвместими. Свещениците са разглеждани като врагове на социализма и следователно на държавата и народа. По негово нареждане всичко, свързано с религията, е поставено под пълния контрол на правителството, а по-късно религиозните храмове са опожарявани. Всички 2035 църкви са или разрушени, или са превърнати в кина и спортни зали, духовниците са избити или интернирани, за всякаква религиозна дейност са налагани драконовски наказания. Една от най-големите жестокости на диктатора Енвер Ходжа е насилственото разделяне на смесените бракове в Албания. Хиляди етнически албанци биват насилствено разделяни от своите съпрузи/съпруги с различна националност. Изпращани в затвора или убивани. Съзнателната разруха на ислямската култура в Албания става особено жестока в края на 60-те и 70-те години, когато почти всички джамии в страната, включително и някои, които тъкмо са реставрирани и са с изключителна културна стойност, са разрушени или започват да се използват за други цели. Много малко сгради са затворе-

⁴ Криптохристиянството, познато още като „скрито християнство“ е тайно вероизповедание. Криптохристиянството е характерно за мюсюлманското население във високопланинските райони на Албания, където част от населението тайно изповядва християнството у дома си.

ни и така оцеляват от културния погром, сред тях са джамията „Мирахор“ в Корча (1495), Султанската джамия (1492) и Главната джамия (1553–1554) в Берат, Мурадовата джамия във Вльора (1537–1542), джамията „Назиреша“ в Елбасан (около 1599 г.), Главната джамия в Шкодра (1775–1794) и Джамията на Етхем Бей в Тирана (1793–1794). Ислямът спира да съществува в Албания, поне в обществения живот, а Енвер Ходжа остава най-дълго управляващият диктатор в Европа през XX в., което неминуемо оказва влияние върху албанското самосъзнание и национална идентичност.

Интересни и много динамични са и взаимоотношенията на албанския диктатор през годините му на управление с лидери като Йосип Тито, Йосиф Сталин, Никита Хрущов и Мао Дзъдун. Дълги години Сталин е обект на преклонение за Енвер Ходжа. Албанската комунистическа партия е основана през 1941 г., а на 11 януари 1946 г. Енвер Ходжа провъзгласява новата Социалистическа република Албания. Режимът му копира сталинисткия – с показни процеси и смъртни присъди. В известен период от време Албания поддържа връзки и с Югославия. През 1945 г. е приета нова албанска конституция, копие на югославската. Новото албанско правителство започва промени по модела на северната си съседка. Създаден е митнически съюз като първа стъпка за пълното сливане с Югославската федерация, а изучаването на сърбохърватски език става задължително в албанските училища. Така албанската независимост е отново прекратена, този път от Югославия. Това неминуемо води до редица пропуски във формирането на албанската идентичност. Това личи и в решението на албанските комунисти да „уеднаквят“ албанския литературен език, като вземат предвид това, че корените на албанските комунисти идват от Южна Албания. Това налага езикът на тоските да стане официален език на Албания. Тоската граматика остава почти непокътната, докато гегският речник, който според видни специалисти е много по-богат от тоския, бива „тоскализирани“. Всичко това остава лингвистичен отпечатък и до ден-днешен в албанските диалектни форми. Взаимоотношенията на Енвер Ходжа с Йосип Тито са по-скоро в интерес на Тито, който живее с идеята за Балканска федерация, в която да включи и Албания. Това негово желание никак не се нрави на албанците, но и на Сталин. Всички тези настъргани опити на Тито довеждат до това Албания да стане първата комунистическа държава, която открито отправя нападки към Тито. На 1 юли 1948 г. взаимоотношенията Белград–Тирана окончателно се прекратяват, включително и всички икономически споразумения между двете страни. Настъпило време, в което Тирана непреклонно подкрепяла съветските критики срещу Белград, а за да подсигури сигурност и подкрепа, Албания продължила да се сближава със Съветския съюз и се превърнала в най-ожесточения противник на Югославия от комунистическия блок. Най-ошетени в този тих конфликт са етническите албанци на територията на Косово. В този период албанският език в Косово не се използва наравно със сърбохърватския, а излагането на каквито и да

било албански символи и флагове, както и празнуването на албански празници са строго забранени. Въпреки сближаването на Тирана с Москва, от чисто географска гледна точка, Албания е много изолирана и беззащитна. Съдбата ѝ отправя предизвикателство със смъртта на Сталин през 1953 г. Новият ръководител Никита Хрущов по-скоро затопля отношения с Югославия. Подобриването на взаимоотношенията между Москва и Белград е възприемано от управляващия елит в Албания като сериозна заплаха за независимостта на страната. Помирявайки се с Югославия – смятана за основен враг на Албания, – Съветският съюз пренебрегва жизнените интереси на Албания. В опити да подсигури външна подкрепа за режима, Енвер Ходжа посещава Китай през октомври 1956 г. и по време на това пътуване са положени основите на албанския съюз с Пекин. През 1958–1959 г., известни по-късно като „златните години“ на Албания, когато в страната се вливат капитали от целия Източен блок, се наблюдава и стабилно повишение на китайските кредити. Всичко това довежда до бърз икономически ръст на Албания и промяна в грамотността, здравето, образованието и общите жизнени стандарти на страната. Основан бил и Тиранският университет. В края на месец май 1959 г. Хрущов прави двуседмично посещение в Албания, за да докаже колко значима за Съветския съюз е страната. Това обаче въобще не се възприма по този начин от Енвер Ходжа, който категорично смята, че целта на посещението е изграждането на американски ракетни бази и в Албания, както се е случило в Гърция и Турция. По време на посещението си Хрущов притиска албанците не само да подобрят отношенията си с Югославия, но също и да насочат своята икономика към отглеждането на цитрусови плодове, вместо да се концентрират върху индустриализацията и разширяване на нефтената им промишленост. Посещението на Хрущов е обвито от съмнения и недоверие. Макар албанското ръководство да има повишено самочувствие от факта, че е ухажвано и от Съветския съюз, и от Китай, то си остава предпазливо и силно подозрително относно мотивите и действията не само на откритите си врагове, но и на т.нар. покровители. В средата на 1960 г. албанските отношения със Съветския съюз се влошават още повече. На среща с Букурещ през месец юни възникват различия между Китай и Съветския съюз, по време на които Албания взема страната на Китай, като открито поставя под въпрос съветското господство сред социалистическите държави и обвинява публично Хрущов в ревизионизъм. В същото време от чисто географска гледна точка можем да предположим, че взаимоотношенията между Албания и Китай не биха могли да бъдат дълготрайни предвид отдалечеността на двете страни една от друга. Това води и до мисълта, че Китай не би могъл да осигури адекватна защита на албанците от различни по вид опасности. От друга страна, по това време на събитията се наблюдава и сближаване на Китай със Съединените американски щати. Това карало Енвер Ходжа да смята, че и двете суперсили са сериозна заплаха за Албания и албанците. След смъртта на Мао Дзъдун Албания престава да бъде

ценната политическа придобивка на Китай, каквато всъщност е през 60-те. След скъсването на взаимоотношенията им Албания разчита само на вътрешните човешки и материални ресурси и прилагането на строг режим на ограничения. Албанците са доведени до степен на самоналожена идеологическа и политическа изолация. Докато останалият свят, с изключение на балканските съседи, продължава да пренебрегва Албания, страната изпада в пълна изолация, забравена сред непроходимите самотни планини.

На 11 април 1985 г. на 76 години и след дълго боледуване умира Енвер Ходжа, оставайки завинаги в историята като диктатора, който управлява повече от 40 години малката си държава, изолирана в своя отдалечен ъгъл на Балканите. Неговата сложна и противоречива личност повежда Албания по уникален и самотен път и оставя своя отпечатък върху всеки аспект от албанския живот. Извоювал ѝ прозвището „Балканската Северна Корея“. Албанското население е принудено години наред да живее в непрекъснато състояние на подчинение, което го накарало да се затвори в себе си. В международен план Енвер Ходжа ще бъде споменаван с яростния, непримирим национализъм, противопоставил се на Тито, Хрушчов и Мао.

Като заключение може да се каже, че през XX в., макар че е независима държава, Албания преживява някои сериозни политически катаклизми, които засилват нейната странност. Преминава през монархически период, италианска фашистка окупация, най-странныя социалистически режим в света по времето на Енвер Ходжа и много трудното демократизиране след падането на Берлинската стена. Достатъчно е да споменем само факта, че през 60–70-те години на XX в. режимът на Енвер Ходжа прекратява дипломатическите отношения на Албания с всички държави по света и я поставя в пълна политическа изолация. Освен всичко казано дотук, Албания става и първата държава в света, която официално по конституция е обявена за атеистична република.

Всичко това е индикатор колко трудно е на самите албанци да изградят съвременна демократична европейска държава и колко трудно е на нейните съседи да я разберат. През по-голямата част на XX в. Албания граничи само с Гърция и бивша Югославия. Взаимоотношенията с Гърция винаги трябва да се разглеждат през призмата на противопоставянето ислям – православно християнство. Между двете държави в исторически план съществува засилен антагонизъм, който не може да бъде преодолян и до днес, въпреки че много албанци понастоящем работят в южната си съседка. Това не пречи на Гърция да продължава да изпитва пренебрежително и негативно отношение към албанците.

Още по-сложни са взаимоотношенията на Албания с бивша Югославия през XX в. Между разпадането на Османската империя и Втората световна война Албания преживява много политически сътресения и няма нормални взаимоотношения със своята съседка. След Втората световна война двете държави стават част от Източния социалистически блок. Това за кратко, до началото на 50-те години, нормализира техните взаимоотношения. Даже СФР

Югославия се явява най-важният икономически партньор и поддръжник на Албания. Дори през този период се говори за отваряне на границите и свободното пътуване на косоварите към Албания. От началото на 50-те години обаче настъпва разрив във взаимоотношенията между Йосип Тито и Енвер Ходжа. Този разрив е най-вече резултат от скъсването на отношенията между Тито и Сталин. Ходжа остава верен поддръжник на сталинската линия и между двете държави започва етап на ясно изразена конфронтация. Напрежението ескалира до такава степен, че съществува заплаха дори от въоръжен конфликт.

Националното пробуждане на Балканите като цяло има сложен и дълъг път, преплетен неизбежно със съдбата на съседите. Годишите през XX в. бележат у Балканските страни чувство на вражди, несъгласия, стереотипи, които са подплатени с идеята за извоюването на националната независимост. И въпреки тази сложна геополитическа обстановка това е векът, в който албанците за първи път в своята история имат стабилна, независима държава. Оформя се и се консолидира тяхната етническа и национална идентичност. Албанците имат сложна и осеяна с много насилие и противоречие история. Правени са много опити те да бъдат асимилирани през вековете, но въпреки това са успели да съхранят своята идентичност. Безспорно те са много интересен етнос в Европа от културна гледна точка, но също така предвид факта, че етнически албанци живеят в няколко съседни държави и изявяват претенции за формиране на „Велика Албания“, те представляват и потенциална заплаха за нов конфликт в Западните Балкани.

Албания и албанският етнос стават все по-актуални сред европейските си съседи поради желанието да се присъединят към Европейския съюз и по отношение на Косовския въпрос – тема, засегната по време на историческата срещата на върха ЕС – Западни Балкани, която се проведе на 17 май 2018 г. в София. В доклада си за Западните Балкани Европейската комисия препоръча започване на преговори за присъединяване на Северна Македония и Албания. Албания е развиваща се държава с модерна отворена пазарна икономика, готова да посрещне чуждестранни инвеститори. В този ред на мисли актуалността на темата се засилва, оглеждайки се в социално-икономическото положение на страната днес и в бъдеще.

ЛИТЕРАТУРА

- Бобев, Б., Т. Кацори. 1998. Албания. София: Фондация „Отворено общество“, 88–89, 201–202.
- Бърдаров, Г. 2012. Имиграция, конфликти и трансформация на идентичности в Европейския съюз. София: Едикта, с. 303, 315.
- Викърс, М. 2000. Албанците. Съвременна история. Пловдив, Пигмалион, с. 108.
- Мете, С. 2007. История на албанците. От илирите до независимостта на Косово. София: Рива, с. 80.

Мете, С. 2007. История на албанците. Късно пробуждане на една нация в търсене на идентичност. София: Рива, 39–40.

Albanian Institute of Statistics (INSTAT), <http://www.instat.gov.al/en/home.aspx>, последно посетен 11.03.2020.

Bernd, J. (ed.). 2002. *Albanian Identities: Myth and History*. Bloomington: Indiana University Press, 33–49.

Republic of Albania Institute of Statistic. *Albania Population Projections 2011–2031*.

SUMMARY FORMATION OF THE ALBANIAN IDENTITY IN THE 20th CENTURY

Albanians, who have little knowledge of being heirs to the Illyrians and one of the most ancient peoples of the European continent, recognized their first independent Albanian state only in the early 20th century, freeing themselves from the already diminishing power of the Ottoman Empire. We can say that the national movement in Albania begins as a phenomenon of the elite. The very idea of Albanian nation first developed in the minds of a handful of intellectuals living outside the country, mainly in Europe, as well as in some of the major political and economic centers of the Ottoman Empire. The period at the beginning of the 20th century is unpredictable and extremely complex for Albania. During the Balkan War, there were Serb, Greek and Montenegrin presence on Albanian territory. It inevitable remains a mark on Albanian identity. During the First World War (1914–1918), Albania fell into serious political anarchy. The following is a series of events that lead to the complete fragmentation of the country. However, all this does not prevent the Albanian language from maintaining its identity. Albanian literacy and culture have undergone various changes in the 20th century. One of the main reasons was the late liberation from the Ottoman Empire and the many conquests of Albanian lands by various forces over the years. A serious imprint on Albanian identity is also marked by the reign of dictator Enver Hoxha, who put the country in complete isolation and made it the first atheist republic in the world. From a confessional point of view, Albania was not identical. The Muslim religion prevails, but there are a large number of Catholics and Eastern Orthodox Christians in the country. Enver Hoxha's reign has had many tests of Albanian identity. The fact that the country becomes atheistic and destroys all religious temples is a great enough pain for the confessional structure of the country as a whole. Suffice it to mention the fact that in the 1960s and 1970s the Enver Hoxha regime ended Albania's diplomatic relations with all states of the world and put it in complete political isolation.

All this comes to show us how difficult it is for the Albanians themselves to build a modern democratic and at the same time, a European country, and how difficult it is for its neighbors to understand it.